

STATÜ ENDİŞESİ- KİTAP İNCELEMESİ

Ayça Coşkuner

Doktora öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi

ay_cos@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-6188-1655>

ÖZET

İsviçre doğumlu İngiliz yazar Alain de Botton, Statü Endişesi adlı kitabında toplumun insanlara dayattığı başarıyı sorgulamıştır. Kişinin toplumdaki yeri olarak ifade edilen statü, kişinin aynı zamanda dünyadaki önemi olarak da tanımlanabilir. Başarısız olma korkusu, bunun sonucunda katlanılan eziyetler ve kaçış noktaları kitabın ana konusudur. Yazar güç kaybetme, itibarsızlık ve gerek iş hayatında gerekse özel hayatta başkalarının bizden daha iyi durumda olmasının içselleştirilen bir durum olduğu, kendimizi algımlarken başkalarının algısına göre hareket ettiğimiz gerçeğini ortaya koymuştur. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde statü endişesinin nedenleri tartışılırken, ikinci bölümde bu kaygıya yönelik öneriler, çözümler tartışılmış ve bu çözümlerin dünyadaki etkilerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Statü, beklenti, meritokrasi, bohem, başarısızlık.

STATUS ANXIETY

ABSTRACT

The Swiss-born British writer Alain de Botton questions the success that society imposes on us in his book *Anxiety of Status*. Status, which is expressed as one's place in society, can also be defined as its importance in the world. The fear of failure, the sufferings endured as a result and the escape points are the main subject of the book. The author reveals the fact that loss of power, disrepute, the fact that others are better off than us in both business and private life is an internalized situation, and that we act according to the perceptions of others while perceiving ourselves. The book consists of two parts. While the causes of status anxiety are discussed in the first part, suggestions and solutions for this anxiety are discussed in the second part.

Keywords: Status, expectation, meritocracy, bohemian, failure.

Özgün Adı: Status Anxiety

Sel Yayıncılık, 2010, İstanbul, 332 s.

Yazar: Alain de Botton

1969 İsviçre doğumlu İngiliz yazar Alain de Botton, Cambridge Üniversitesi'nden Tarih lisans, King's College'dan Felsefe alanında yüksek lisans derecesiyle mezun olmuştur. Harvard Üniversitesi'nde Fransız felsefesi alanındaki doktora eğitimini yarım bırakan yazarın; Çalışmanın Mutluluğu ve Sıkıntısı, Aşk Üzerine, Romantik Hareket, Seyahat Sanatı ve Felsefenin Tesellisi adlı kitapları Türkçe'ye çevrilmiştir.

Alain de Botton, Statü Endişesi adlı kitabında toplumun bize dayattığı başarıyı sorgular. Kişinin toplumdaki yeri olarak ifade edilen statü, aynı zamanda insanın dünyadaki değeri olarak da tanımlanabilir. Başarısız olma korkusu, bunun sonucunda katlanılan eziyetler ve kaçış noktaları kitabın ana konusudur. Yazar, güç kaybetme, itibarsızlık ve gerek iş hayatında gerekse özel hayatta başkalarının bizden daha başarılı olmasının, içselleştirilen bir durum olduğunu kendimizi algımlarken başkalarının algısına göre hareket ettiğimiz gerçeğini ortaya koyar.

Alain de Botton'un kitapta savunduğu teze göre, statü endişesinin insanı depresyona sürüklemeye ihtimali oldukça fazladır fakat statünün insan üzerinde olumlu etkileri de vardır: Mükemmelliği hedeflendirir, kötü davranışlardan uzak kalınmasını sağlar, toplumsal kurallar çerçevesinde insanları birbirine bağlar. Ancak statü isteği, diğer bütün istekler gibi aşırıya kaçtığı anda ölüme kadar gidebilir. Endişenin üstesinden gelmenin en iyi yolu onu anlamak ve ondan söz etmektir.

Kitap iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde statü endişesinin nedenleri tartışılırken, ikinci bölümde çözümler tartışılmaktadır.

Statü endişesinin başlıca sebeplerinden ilki sevgisizliktir. Herkesin hayalini kurduğu yüksek statüye ulaşmanın yollarının para, ün ve itibardan geçtiği düşünülür. Ancak bu yolların hepsi sevgiye çıkar. Sevgi sözcüğü ilk akla geldiğinde her ne kadar anne, baba, sevgili gibi kelimeleri çağırırsa da yazar sevgiyi bir kişinin bir başkasına gösterdiği saygı ve hassasiyet olarak tanımlamaktadır. Toplumda belli bir yere gelmiş insanlar için kullanılan "adam olmuş" kelimesi tam tersi durumda olanlar için de "bir baltaya sap olamamış" gibi tanımlamalarla konumlandırılır. Bir baltaya sap olamayan, statü sahibi olamayan bireyler toplumun gözünde kocaman

bir “hiç” olarak damgalanıp, dışlanırlar. Kişilikleri görmezden gelinir, dikkate alınmaz, aşağılanırlar. Bu, kişilerin kendine saygısını da alaşağı eden bir durumdur. Yüksek statüde ise bunun tam tersi söz konusudur: Özgüven ve başkalarından takdir almak mutluluk getirir (s.15-16).

Statü endişesinin ikinci sebebi Botton’a göre snopluktur. Başlangıçta yüksek statü sahibi olmayan kişiler için kullanılan bu sözcük, sonradan yüksek statünün yokluğundan rahatsız olanları niteleyen bir sözcük haline gelmiştir. Günümüzde ise bir kişinin, bir nesnenin ya da bir ortamın diğerinden kesinlikle daha iyi olduğunu iddia eden kişilere snop denmektedir. Botton’un vurgulamaya çalıştığı şey snopların insani değerler konusunda da ayrımcılık yapmalarıdır. Statüye göre davranışlarını belirleyen snoplar, kişilerin özgüvenlerini arttırabilir ya da düşürebilir (s.25-26). Bebeklik döneminde sunulan koşulsuz sevginin ilerleyen dönemlerde de süreceğini düşünenler bu konuda sıkıntı çekmektedir çünkü yetişkinlik döneminden sonra kişinin bulunduğu konum ve yaptığı işlere göre koşullu şefkat sunulur. Bir yere davet edilmenin ya da bir kuruma kabul edilmenin yolu iyi bir statüye sahip olmaktır. Arkadaşlık ilişkileri ve ikili ilişkiler de buna dahildir (s.26-34).

Statü endişesinin üçüncü sebebi beklentilerdir. Tüketim kültürünün ortaya çıkmasından sonra önceleri yalnızca zenginlerin sahip olabildiği ürünler artık sıradan insanlara da satılmaya başlanmıştır. Öte yandan bu durum, insanların sahip olduklarının kendileri için yetmediği hissini de beraberinde getirmektedir. Kişi kendine yeterli olanı kendisi belirleyemez. Sınır; kişinin arkadaşları, ailesi, komşuları ve düşmanları tarafından belirlenir. Çünkü başkalarının heyecan verici işleri ve yaşadıkları hayat, kıyaslamaya giren kişileri üzer. Kötü koşullar altında yoksulluk içinde ya da kötü bir yöneticinin emirleri altında sıkıntı içinde yaşansa hiç sorun olmayacak bazı şeyler, kendini refah içindeyken gösterir. Çok iyi koşullar altında mutlu bir yaşantı sürülse bile insanlar kendilerini diğerleriyle karşılaştırmaktan geri duramaz (s.53-54). Alain de Botton on sekizinci yüzyılda siyaset ve tüketim alanında meydana gelen devrimlerin olumlu taraflarının yanı sıra kıskançlık yönüyle insan psikolojisi üzerinde yıkım yarattığını ortaya koyar. Demokrasinin yarattığı eşitlik algısının, beklentileri yükseltip sınıf atlama ve başarı gibi kriterler getirmesi bu yönden iyi olmamıştır (s.64-66).

Statü endişesinin dördüncü sebebi meritokrasidir. Meritokrasi yönetim gücünün bireysel üstünlüğe dayandığı yönetim biçimi olarak

tanımlanmaktadır (s.93). On sekizinci yüzyıldan önce aristokratların genel olarak maddi gücü ve zekası olmayan akrabalarının elinde olan devlet memurluğu, yeni sınavlarla birlikte yerini maddi gücü yetersiz ancak bu iş için yetenekli ve zeki olan gençlere bıraktı. Reform ve denetlemelerle işe layık olmayan, torpilli kesim ayıklanarak kişilerin kendi beceri ve zeka düzeyleriyle ilgili işler bulmasının önü açılarak insanlara hayallerini gerçekleştirme fırsatı sunuldu (s.96). İnsanların zekaları, nitelikleri ve becerilerine göre para kazanmalarıyla birlikte zenginlik kişinin karakteriyle ilgili bir gösterge haline geldi. Zenginlik ile iyi bir insan olma arasında doğru orantı kuruldu. Varlıklı olmanın Tanrı'nın bir ödülü olduğu düşüncesi ile değişen değerler, başarısızları ve fakirleri çok büyük bir utanç içine itti. Alçak statü kişinin hak ettiği bir konum haline dönüştü. İyi insanlar başarıya ulaşırken, tembel, yeteneksiz ve kötü insanların başarıya ulaşması mümkün değildi. Bu durum, hayır kurumlarına ve sadakaya yansırken, toplumdışı kalan insanlara bile duyulan merhameti ortadan kaldırdı (s.103).

Statü endişesinin beşinci sebebi güvendir. Bireylerin toplumsal konumunun bireysel başarılarıyla belirlendiği bu dönemde kişinin canını sıkan bir diğer etken de belirsizliktir. Ekonominin kaygan ve belirsiz oluşu nedeniyle rakiplerinin kişiyi sollama ihtimali bile insanı depresyona sokabilir. Bunun dışında yeteneklerin yetersiz kalma durumu ya da iş arkadaşlarının daha başarılı olması bütün başarısızlıkları ikiye katlayabildiği gibi kişinin toplumsal konumunu da etkileyecektir (s.109).

İkinci bölümde sunulan ilk çözüm felsefedir. Botton'a göre insanların çevresindeki insanların düşüncelerini fazla önemsemesi çağımıza özgü değildir. İnsan başkalarından kendisi ile ilgili iyi şeyler duymak ister. İspanyolların deshonrado'su (onursuz insan) günümüzdeki karşılığı loser (kaybeden) olarak devam etmektedir. Kaybeden olmak, yıllarca çalışılıp kazanılan işi, aileyi kaybetmek çok korkunç gelmektedir (s.133). Buna çözüm olarak filozoflar statü ile ilgili düşüncelerin sağduyu sayesinde entelektüel bir bilincin süzgecinden geçirilebileceğini, böylelikle insanların gözünü boyayıcı bir ortama maruz kalmaktan kurtulabileceğini ortaya koyar. Akılcı değerlendirmeler insanların toplum tarafından haksızlığa uğradığını kanıtlıyorsa endişe duyulacak bir şey yoktur. Felsefe, ana akım değerler sisteminin kendine uymayan insanları katı bir şekilde aşağıladığı, bazılarını da gereksiz yere göklere çıkardığı düşüncesini gözler önüne serer (s.137).

İkinci çözüm sanattır. Botton'a göre toplum mahvedilmiş yaşamların büyük çoğunluğuna karşı çok acımasız bir yaklaşım sergiler. Romanlarda yer alan karakterlerin gazete sütunlarında yer alsa çok acımasız bir şekilde yargılanacağını söyleyen yazar bunun nedenini gerçek yaşamda her şeyi çok ciddiye almak olarak gösterir. Halbuki edebi roman kahramanlarını kimse ciddiye almaz. Ancak roman karakterleri gerçek olsaydı ve gazeteciler tarafından haber yapılırdı her olayı seksle açıklayan ve kişileri yerin dibine sokan değerlendirmeleri yüzünden evden dışarı çıkamazlardı (s.175). Yazar'a göre sanat türlerinin arasında başarısızlık öykülerini alaya ve yargıya başvurmadan sunan tek tür, trajedidir. Trajedide mutlu başlayan ancak yaptığı bir hatadan dolayı yıkımla karşılaşan insanların hikayeleri anlatılır. İzleyici olayın her an kendisinin de başına gelebileceği düşüncesiyle kötü yaşam süren insanların yaşamlarına üzüldür. İyi yaşam kurmayı başaramamış kişiler konusunda mütevazı bir yaklaşım sergiler (s.176). Mizah ise, en güçlü eleştiri yollarından biri olup, erdemden ve iyi duygulardan uzak kalındığında şikayet etmenin bir yoludur. İnsanları eğlendirirken ders verir. Karikatürlerin güç dengeleri ve ahlak konusunda konferans verme gibi bir kaygısı olmadığı gibi, otoriteye yönelttiği eleştiriler her kesimden insana ulaşır. Ayrıca mizahçılar normal yaşamda söylenmesi tabu olan şeyleri yüksek sesle dillendirir. Mizah, yüksek statüde olan ya da otorite sahibi insanların kötülüklerini, ahlaksızlıklarını, sıkıntılı tavırlarını, dürüst olmayan davranışlarını ortaya dökmesi açısından da önemlidir(s.193-196).

Üçüncü çözüm politikadır. Botton'a göre kişinin aklında oluşan statü doğal bir sürecin ürünü gibi gözükse de aslında değildir. Bu politik bir bakış açıdır ve insanların ürettiği bir idealdir. On sekizinci yüzyılın ortalarından itibaren ele alınan ve eleştirilen zenginliği erdemlilikle, fakirliği de tembellik ve zayıflıkla bir tutan tavır ile ilgilidir. Botton, bu düşünceye Thorstein Veblen'ı referans gösterir. Aylak Sınıfın Teorisi isimli kitapta paranın on dokuzuncu yüzyılda, insanların birbirlerini değerlendirirken başvurdukları temel bir ölçüt haline geldiğini ortaya koyar. Belli bir maddi gücün altında kalan kişilerin toplumun diğer üyelerinden sınırlı bir saygı görmeye mahkum kalacaklarını söyleyen Veblen'in sözleri Botton'a göre haklı çıkmıştır. Mal ve mülk sahibi olmanın insana yalnızca haz verdiği doğru değildir, aynı zamanda şerefli bir insan konumuna taşınması bakımından da önemlidir (s.216-217). Yine aynı dönemlerde Adam Smith tarafından yazılan Ulusların Zenginliği isimli kitapta insanların fiziksel yaşamı için son derece gereksiz şeylerle kuşatıldığını ancak pratik hayatta

gereksiz gibi görünen pek çok şeyin toplumun gözünde “gereksinimler” kategorisinde yer aldığını anlatıyordu. İnsanlar, gereksinimler olmadan toplum içinde saygı görmüyor ve onlara sahip olmadan psikolojik açıdan rahata eremiyordu (s.217-218). Bu düşünce, para kazanma konusunda da aynıydı. Para kazanma konusunda başarısız olan bir kişi kusurlu bir insan olarak görülerek, toplumun dışına itiliyordu çünkü para kazanmak kişinin erdemli bir karaktere sahip olduğunun göstergesiydi. Meritokratik düşüncelere meydan okuyan eleştirmenlerden biri olan Michel de Montaigne statünün büyük ölçüde şansa bağlı olduğunu, bu nedenle insanın kendisiyle övünmesi kadar kendinden utanmasının da ne kadar yersiz olduğunu anlatır (s.223-224).

Bütün bunların ideolojik önermelerle ilgili olduğunu savunan Botton, ideolojinin her yere yayıldığını ve sindiği yerde mantıksız ve adaletsiz bir biçimde taraf tuttuğunu açıklar. Yüzyıllar boyunca eğitim, medya ve aile yoluyla insanlara sindirilmiş bu ideolojilere karşı durmanın zor olduğunu belirtse de tamamen imkansız değildir. Politik bir aklın süzgecinden geçirildiğinde toplumdaki değişebilir bazı güç dengelerinin sonucu olarak yorumlanabileceğini düşünen Botton, bunun suçluluk ve utanç hissini ortadan kaldırdığını ve statünün daha eşit bir biçimde paylaştırılması talebinin ortaya çıkacağını söyler (s.240-241).

Dördüncü çözüm Hristiyanlıktır. Botton’a göre insanları rahatlatan olaylardan biri ölümdür. Endişelerin temelinde bireylerin çok önemli insanlar olduğu, çok önemli işler yaptığı gibi abartılı duygular vardır. İdeallerin kişiye eziyet etmesi, yapılan işlerin sorumluluğu altında ezilmek modern toplumun en büyük sıkıntılarından biridir. Hristiyan öğretilerinde de her şeyin son bulacağı, sevilen herkesin öleceği, başarıların, isimlerin, unvanların, statünün yok olacağı anlatılır. Botton’a göre bu durum oldukça ferahlatıcıdır çünkü bütün koşuşturmalar, endişeler gereksizdir (s.256). Önemsizlik hissini yenebilmek için insanların kendisini daha önemli bir konuma getirmesi yerine herkesin eşit derecede önemsiz olduğunu kavramak gerekmektedir (s.276-277). Hristiyanlığın karşı çıktığı şeylerden biri de modern toplumun dayattığı sıradan bir insanın utanç verici bir şey olmasıdır, Hristiyan düşüncesine göre her şeyi Tanrı yaratmıştır ve hiç bir şey Tanrı’nın sevgi çemberinin dışında değildir (s.285). İnsanları olduğu gibi kabul etmek ve onlarla empati kurmak da Hristiyanlık düşüncelerindedir (s.286). İsa peygamberin kariyer seçimine de dikkat çeken Botton, o dönemde düşük statü olarak tanımlanan marangoz olarak çalıştığını belirtir. Hristiyanlık statüyü dünyevi ve ilahi

olarak ikiye ayırmaktadır. Bir kişi dünya yaşamında başarılı, statü sahibi olabilirken, ilahi olarak Tanrı'nın gözünde farklı bir yerde olabilir (s.291).

Beşinci ve son çözüm Bohemliktir. Yaşamını günöbirlik geçiren, yarın kaygısı olmayan genel olarak sanat dışında bir işle uğraşmayan kişilere bohem denilmektedir. Meritokrasiye karşı duran bu grup, saygın sınıfın da zaman zaman egosuna meydan okuyarak ezber bozmaktadır. Ancak yaşamlarını o derece gündelik işlerden uzak yaşarlar ki, ilgisizlikleri yüzünden geçimlerini sağlama konusunda sorun yaşamaya başlarlar. Tarihteki bohem karakterlerin duruşlarının, statü sisteminden sıkıntı duyanlar üzerinde rahatlatıcı etkisi olmuştur. İlk çıktığı zaman dikbaşı ve saçma görünen bohem hareketi, ortaya koyduğu felsefe sayesinde ciddi ve övgüye değer bir hareket olarak yerini aldı. Bohem hareketi sayesinde toplumda yüksek statüye sahip insanların da rollerinin yanına şair, seyyah ve yazar rolleri eklendi. Bu insanlar topluma tuhaf görünseler de kendilerine özgü bir statü taşıdıkları günümüzde gerçektir (s.305-308).

Alain de Botton'un ilk bölümde ele aldığı başlıkların çözüm yolları ikinci bölümde birebir simetri ile verildiği söylenebilir. Sevgisizlik felsefeyle, beklenti sanatla, meritokrasi politikayla, snopluk din ile ve güvensizlik bohemlikle yenilebilir.

Kitabın olumsuz yönleri, örnek verme işlemini herkesin bildiği 19. yüzyıl Batı aydınları üzerinden popülist bir söylemle yapması, olayın ciddiyetini belirtmek için ilkokul kitaplarında yer alan grafiklere benzer tasarımlar kullanmasıdır. Ayrıca kitap, kişisel gelişim ve felsefi araştırma arasında bir noktada durarak, belirgin bir kategori içine dahil edilememektedir.

Olumlu yönleri ise yazım dilinin akıcı ve oldukça kolay okunması nedeniyle ortalama okuyucuya ulaşabilmesi, kapitalist yaşam biçiminin her yerde hüküm sürdüğü bu dönemde maddiyatla kuşatılmış ve farklı bir bakış açısı ortaya koyamayan insanları maneviyata yönlendirerek iyi hissettirme amacı gütmesidir.

Kaynakça

Botton, Alain de (2010) Statü Endişesi, İstanbul:Sel Yayıncılık.